

мережі тощо.

Третій період реструктуризації підприємств АПК пов'язується із завершенням переходу аграрної економіки до постіндустріальної господарської системи, у якій домінуватиме максимальне використання економічного потенціалу аграрної галузі, повне забезпечення потреб регіону в продовольчій продукції і послугах та використання в управлінні сучасних інформаційних систем.

Висновки. Реструктуризація підприємств аграрної сфери виробництва на вимогу тенденцій розвитку світової економіки та в рамках вітчизняної моделі АПК має здійснюватися органами влади держави, регіонів і підприємств аграрної сфери на основі реалізації механізмів впливу на ці процеси у вигляді практичного інструментарію прийняття виважених управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Герасимчук З. В., Вахович І. М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегій [З. В. Герасимчук, І. М. Вахович]: монографія. – Луцьк: ЛДТУ, 2002. – 248 с.
2. Ніколаєнко С. С. Концепція господарського механізму в сучасній науці [С. С. Ніколаєнко] // Регіональні перспективи. – 2002. – № 7 (25). – С. 21-26.
3. Управлінська модель аграрного розвитку та його соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. [О. М. Бородіна, В. М. Геєць, А. О. Гуторов, І. В. Прокопа]: НАН України: Ун-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 56 с.

Мазур С.А.,
к.е.н.,
Вінницький національний
аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ В СИСТЕМІ АПК

***Анотація.** Розглядаються питання розвитку кооперативного руху в аграрній економіці, аналізується динаміка формування виробничих і обслуговуючих кооперативів на прикладі адміністративного регіону, пропонується нормативно-правове забезпечення кооперації в АПК. Автор наголошує, що на сьогодні господарства населення практично досягли межі свого зростання і їх подальше існування залежить від удосконалення форм організації, зокрема в кооперативах виробничого і обслуговуючого змісту.*

***Ключові слова:** кооперація, господарства населення, виробничі та обслуговуючі кооперативи, тенденції розвитку, аграрне виробництво.*

***Summary.** The issues of the development of the cooperative movement in the agrarian economy are considered, the dynamics of formation of production and service cooperatives is analyzed on the example of the administrative region, the normative-legal provision of cooperation in the agro-industrial complex is proposed. The author stresses that today the households have practically reached the limits of their growth and their further existence depends on the improvement of the forms of organization, in particular, in cooperative production and service content.*

Key words: co-operation, households, production and service cooperatives, development tendencies, agrarian production.

Постановка проблеми. Досвід розвинутих країн світу та вітчизняна практика доводять необхідність розвитку кооперативного руху в аграрній політиці. Водночас становлення кооперації як економічного явища, розвиток кооперативного підприємництва в аграрній сфері вимагає належного науково-теоретичного обґрунтування та відповідної підтримки на державному рівні. Чинні державні механізми, які покликані забезпечувати функціонування, підтримку та розвиток кооперативних форм у сільському господарстві, є недосконалыми та потребують принципового перегляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сільськогосподарської кооперації широко висвітлена в працях відомих українських учених: В. В. Зіновчука, В. К. Збарського, М. Й. Маліка, О. М. Онищенко та багатьох інших. Вони розвивають і осучаснюють кооперативні ідеї, розроблені відомими теоретиками кооперативного руху В. М. Чайновим і М. І. Туган-Барановським. Проте не всі проблеми сучасного стану кооперативного руху є в достатньо вивченими, а тому потребують подальших наукових пошуків.

Обґрунтування цілей дослідження. Метою цього дослідження є обґрунтування науково-теоретичних та прикладних засад доцільності кооперації товаровиробників в аграрній економіці та визначення напрямів і заходів подальшого розвитку кооперативного руху на селі. При написанні даної публікації використані загальнонаукові та спеціальні методи, серед яких: монографічні (встановлення особливостей розвитку кооперативного руху на прикладі сільськогосподарських кооперативів); економіко-статистичні (оцінка динаміки розвитку кооперативів); табличні та графічні (наочний показ динаміки економічних процесів та демонстрація схем взаємозв'язків між суб'єктами кооперативного процесу) та інші.

Виклад основного матеріалу. Динаміка структури валової продукції сільського господарства, більше 60% якої виробляється в господарствах населення, спонукає до постановки питання про доцільність залучення таких господарств до процесів аграрно-промислової інтеграції. Ці дрібні товаровиробники є уразливими до динамічного впливу чинників оточення (науково-технічний прогрес, доступність джерел фінансування, попит на місцевих ринках тощо), а будь-які прояви стагнації, втрата оперативного зв'язку з навколишнім середовищем є першим кроком до регресу. Стабільність позицій таких малих аграрних підприємств завжди відносна, і для збереження життєздатності вони мають з відповідною періодичністю пристосовувати свій розмір та внутрішню конфігурацію до нових викликів і загроз.

Економічна та соціальна диференціація сільськогосподарських товаровиробників призвела до формування в багатьох регіонах України

двополюсної структури аграрного сектора, де паралельно співіснують потужні аграрно-промислові корпорації та дрібні сільгосппідприємства й сімейні господарства населення.

Узагальнення досліджень розвитку сільськогосподарського виробництва в сільських домогосподарствах дозволяє стверджувати, що цей сектор економіки практично досяг межі свого зростання за рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів сільських сімей та кооперації із сільськогосподарськими підприємствами. Господарства населення змушені займатись самоексплуатацією та нелегальними формами ресурсозбереження, головним чином за рахунок сільськогосподарських підприємств, завдаючи матеріальної шкоди підприємствам, де самі працюють, нерідко породжуючи територіальні конфлікти на рівні сільської громади. Відірваність господарств населення від ринків позбавляє їх власників стимулів розвитку товарного виробництва, змушуючи вести напівнатуральне господарство. Не будучи конкурентами для великих сільськогосподарських підприємств через різницю в галузевій структурі та спеціалізації, господарства населення нарощують виробництво продукції, що скорочується у великих і середніх аграрних підприємствах.

Саме з цих позицій вони стають об'єктом економічного інтересу переробних підприємств, що відновлюють власну сировинну базу. Власники особистих переробних підприємств зіставлені в аграрно-промисловій інтеграції, яка передбачає прозорий та ефективний розподіл кінцевих результатів господарювання. При цьому інтеграційні зв'язки господарств населення із суспільним виробництвом повинні передбачати:

– організаційно-економічні заходи щодо забезпечення матеріальних умов виробництва в господарствах населення;

– економічні стимули розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах населення з урахуванням об'єктивних відмінностей умов функціонування;

– оцінку та розподіл результатів діяльності господарств цієї категорії як з точки зору обсягів виробництва продукції у них, так і ролі їх у відшкодуванні витрат на виробництво продукції господарств населення суспільним господарствам.

Це забезпечує розвиток корпоративного руху на селі, зокрема створення виробничих і обслуговуючих кооперативів. Динаміка формування останніх представлена в таблиці 1.

Наведені в таблиці дані переконливо доводять, що тенденція до збільшення кількості обслуговуючих кооперативів у розмірі регіонів країни ще надто повільна. Винятком є лише Вінницька, Луганська, Полтавська, Тернопільська області та АР Крим, у яких на початок 2001 року обслуговуючих кооперативів практично не було.

Що стосується виробничої кооперації, то, як засвідчують дані вітчизняних науковців, їх кількість скоротилась по Україні більше ніж

удвічі, а чисельність зайнятих у цьому секторі аграрного виробництва зменшилась у чотири рази. Однак і за цих умов обсяги виручки від реалізації продукції (робіт і послуг) кооперативів зросли на 58,4%, прибуток – у вісім разів, а рівень рентабельності підвищився на 4,2 пункти.

Більш конкретно процеси кооперації на селі можна простежити на прикладі Вінницької області. Станом на 2016 рік в регіоні було зареєстровано та функціонує 83 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, у тому числі: молочних – 43, м'ясних – 2, плодово-овочевих – 5, з обробітку землі – 9, інших – 24. Найбільше обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів створено у Хмельницькому (21), Жмеринському (18), Вінницькому (7) та Немирівському (5) районах. За 2016 рік цими кооперативами надано громадянам послуг у сільській місцевості на 13,3 млн грн. Членами сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є 3147 осіб, а кількість працівників становить 160 осіб.

Таблиця 1.

Динаміка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні

Регіон	Рік										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
АР Крим	6	22	26	26	26	26	96	105	105	109	110
Вінницька	1	27	32	32	37	42	70	73	73	77	77
Волинська	27	27	31	31	33	35	37	35	35	41	46
Дніпропетровська	46	46	46	46	32	32	35	36	35	40	39
Донецька	19	28	55	56	58	29	30	29	29	35	33
Житомирська	15	75	75	79	79	83	83	83	83	88	86
Закарпатська	4	10	47	47	54	54	19	19	19	23	22
Запорізька	30	40	54	54	54	54	34	34	13	15	24
Івано-Франківська	158	158	158	158	158	158	34	34	34	39	33
Київська	43	43	36	36	65	65	21	21	21	22	21
Кіровоградська	7	8	13	15	19	15	12	13	10	9	9
Луганська	1	7	5	5	13	15	13	13	13	12	12
Львівська	29	56	60	30	47	44	39	38	38	37	36
Миколаївська	26	25	26	26	26	11	11	11	11	11	10
Одеська	24	24	15	32	23	22	26	21	21	20	20
Полтавська	4	16	25	15	49	39	26	28	28	29	28
Рівненська	28	29	34	34	34	34	34	24	24	28	29
Сумська	11	11	5	6	10	32	38	72	72	75	77
Тернопільська	10	25	33	33	37	40	44	44	44	49	48
Харківська	5	18	131	100	31	8	40	23	24	28	29
Херсонська	16	45	44	44	44	44	45	45	45	48	49
Хмельницька	122	36	70	81	81	81	85	85	85	84	83
Черкаська	22	49	49	49	52	20	21	18	18	18	18
Чернігівська	25	18	14	14	15	15	15	8	8	8	8
Чернівецька	45	13	6	6	50	46	46	48	48	47	47
Усього	734	856	1090	1055	1127	1044	970	979	936	981	963

Водночас на сьогодні потенціал сільськогосподарської кооперації в області залишається частково реалізованим. Основними проблемами функціонування й розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є: недостатній рівень державної підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації; низький рівень професійних знань управлінського персоналу щодо цілей, мети і технології створення кооперативів; відсутність спеціалізованої підготовки фахівців у цій сфері діяльності.

Іншим стримувальним фактором розвитку кооперативних форм господарювання є неупорядкованість нормативно-правової бази щодо інтеграційних процесів в АПК.

Так, згідно із Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» виробничі кооперативи здійснюють свою господарську діяльність на засадах підприємництва з метою отримання доходу [1]. Господарським кодексом України визначається, що дохід виробничого кооперативу формується із надходжень від господарської діяльності та спрямовується на оплату податків та інших обов'язкових платежів. Це означає, що у випадку, коли об'єднуються фермери, які за Законом України «Про фермерське господарство» є підприємцями і юридичними особами, то вони мають: сплачувати сільськогосподарський податок як фермери згідно з Податковим кодексом України та сплачувати податок на прибуток від загального доходу кооперативу.

У разі об'єднання особистих сільськогосподарських господарств у виробничий кооператив, діяльність яких згідно зі Законом України «Про особисте селянське господарство» [2] не належить до підприємницької, а також вони не сплачують податок, то, об'єднавшись у кооператив, вони мають сплачувати сільськогосподарський податок згідно із Податковим кодексом України. Можна стверджувати з великою ймовірністю, що це слугує причиною низьких темпів розвитку кооперативного руху в АПК.

Висновки. Результати дослідження підтверджують доцільність та необхідність формування обслуговуючих та виробничих кооперативів у сільській місцевості. Кооперація забезпечує додаткове виробництво продовольчих товарів та послуг і сприяє через створення нових робочих місць зайнятості на селі. Широкомасштабне формування кооперативів у сільській економіці на сьогодні стримується через відсутність дієвої державної підтримки його розвитку та недосконалість чинного господарського законодавства.

Список використаних джерел

1. Україна. Закони. Про сільськогосподарську кооперацію [Електронний ресурс]: Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР (ред.. станом на 19.01.2013 р.). – Режим доступу: <http://zakon.vada.gov.ua/qo/469/97-вр>.
2. Калетнік Г. М. Податок на землю: чи варто город городити [Г. М. Калетнік] // Урядовий кур'єр. – 2013. – 1 квітня.